

OSALLISTUMISESTA OSALLISUUTEEN JA TIEDOSTA TOIMIJUUTEEN

Professori Lasse Lipponen
Helsingin yliopisto
Opettajankoulutuslaitos
lasse.lipponen@helsinki.fi

Osallisuus ja toimijuus varhaiskasvatuksessa ja laatu 19.10.2012

- Kasvattaako päiväkoti lapsia aloitteelliseen ja vastuulliseen toimijuuteen tai aktiiviseen ja osallistuvaan kansalaisuuteen?

- Jos lapsilla on oikeus olla osa 'sosiaalista elämää' tulee heillä olla oikeus ilmaista mielipiteensä heitä koskevilla asioilla
- Lapsuus on itsessään merkittävä elämänvaihe ei valmistumista johonkin tulevaan (being not becoming)

• **Kouluterveyskysely, 2011** (Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaat/lapset)

- 46 % ei tiedä kuinka vaikuttaa ja osallistua koulussa
- 29 % kokee, että ei ole tullut kuulluksi koulussa
- 61% mielestä opettajat eivät ole kiinnostuneita oppilaan kuulumisista
- Miten pienet lapset?

- Kasvatuskulttuurissamme on tiedollinen painotus?
- Päiväkodissa opitaan muutakin kuin “tietämään”:
Opitaan toimimaan sitoumusten ja eri tilanteiden vaatimusten mukaan, tekemään aloitteita, vastustamaan, ottamaan ja antamaan apua, tietämään ja tuntemaan kuka on

AGENTS

(KUMPULAINEN, JÄRVELÄ & LIPPONEN, 2010-2013)

- AGENTS: Lasten pystyvyyden ja toimijuuden tukeminen formaaleissa ja informaaleissa konteksteissa
- Lapset pystyvinä osallisina, toimijoina ja kanssatutkijoina
- Lapset dokumentoivat omaa elämäänsä

OSALLISUUS

(ALANEN & KARILA, 2009; CLARK, 2005; SHIER, 2001; SOMMER, PRAMLING - SAMUELSSON & HUNDEIDE, 2010; TURJA, 2010)

- Osallisuus \neq osallistuminen
- “Kuuluminen”
- Osallisuutta luodaan vuorovaikutuksessa: rajataan tai edistetään
- Osallistava toimintakulttuuri tulisi näkyä muutoksina opettaja-lapsi suhteissa

TOIMIJUUS

(BANDURA, 1989; BIESTA & TEDDER, 2007; EDWARDS & D'ARCY, 2004; EMIRBAYER & MISCHÉ, 1998; ENGSTRÖM, 2005; GREENO, 2006; HOLLAND, LACHICOTTE, SKINNER, & CAIN, 1998; KUMPULAINEN & LIPPONEN, 2010; LIPPONEN & KUMPULAINEN, 2011; RAINIO, 2010)

- “Vaikuttaminen”
- Pyrkimys tarkoituksellisesti muuttaa sosiaalisia suhteita, käytäntöjä ja fyysistä ympäristöä
- Aktiivisuus, aloitteisuus, intentionaalisuus, osallisuus, vaikutus- ja valinnanmahdollisuus, vapaaehtoisuus sekä taito ja voima valita itse toimintatavat
- Yksilön tai ryhmän tunne siitä, että minä tai me teemme asioita, vaikutamme niihin, ne eivät vain tapahdu minulle tai meille

- Aloitteet
- Neuvotteleminen
- Vastustaminen, itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen (uuden luominen)
- Avun antaminen ja avun pyytäminen

- Kuinka aloitteellisesti lapset voivat toimia päiväkodissa (ja missä asioissa)?
- Kuka tekee toimintaan liittyvät aloitteet ja päätökset? (Kenen pitäisi tehdä? Miksi? Miksi ei)?
- Millä tavalla aloitteisiin suhtaudutaan?
- Mihin lapset voivat vaikuttaa päiväkodissa? (Kaveripiireissä ja kotona lapset kokevat voivansa vaikuttaa asioihin)

- **Positiot:** opettaja/aikuinen, lapsi
- Positiot sisältävät oikeuksia ja velvollisuuksia

• **Positiot rakentuvat ja rakennetaan vuorovaikutuksessa**

- Lapsi voidaan asettaa (opettaja, toiset lapset) tai hän voi positoida itsensä *passiiviseksi vastaanottajaksi*, joka toimii vain suhteessa esim. opettajan aloitteisiin
- Lapsi voi myös ottaa (tai hänet voidaan asettaa/hänelle voidaan antaa) *aktiivinen positio*, jossa hän tuo esille omia mielipiteitään ja rakentaa tietoa yhdessä muiden kanssa

- Kuka on eniten äänessä opetus/oppimistilanteissa?
- Mikä on vuorovaikutuksen suunta: vertikaalinen vai horisontaalinen, kahdenvälinen vai monenvälinen?
- IRE: initiation - reply - evaluation

- Viittaaminen: Lapset saavat puhua pyydettyään vuoron (opettajalta)
- Mistä ja kenelle lapset ovat vastuussa? (Vastuullisuus)
- Keneltä ja miten päiväkodissa saadaan/haetaan arvostusta?
- Mikä on päiväkodissa tärkein kriteeri tulla huomatuksi (koulussa se on halu työskennellä ja saada hyviä numeroita)?

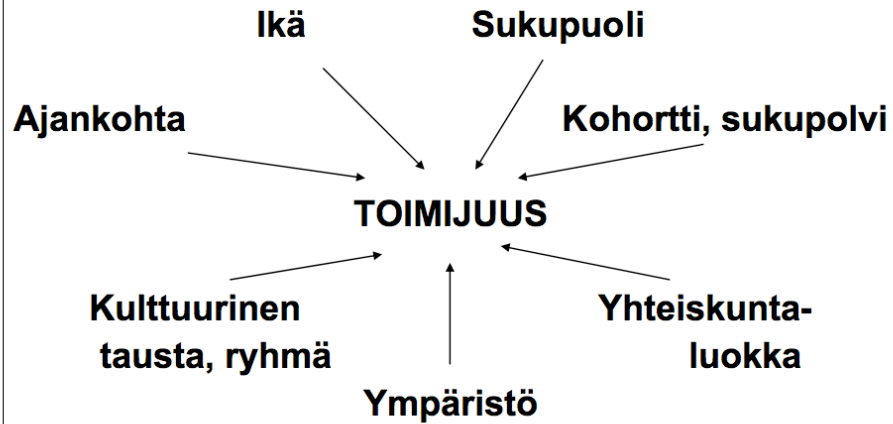
- Millainen käsitys lapselle muodostuu itsestään ja toisista lapsista toimijoina ja osallisina?
- Osallisuus ja toimijuus ovat suhteessa **identiteettiin**: käsitys itsestään toimijana, jolla on oikeuksia ja velvollisuuksia ja jonka ajatuksia, tunteita, mielipiteitä, tietoja ja taitoja muut arvostavat tai eivät arvosta

LASTEN TOIMIJUUTTA JA OSALLISUUTTA TUKEVA TOIMINTAKULTTUURI

- Positointi: Subjekti (tekijä, toimija) vs. kohde
- Aloitteet huomataan ja niillä on aidosti vaikutusta siihen, mitä ja miten asioita tehdään (vastuullisuus)
- Ideoiden ja kontribuutioiden tunnistaminen ja tunnustaminen
- Asiantuntija - noviisi -rajan horjuttaminen

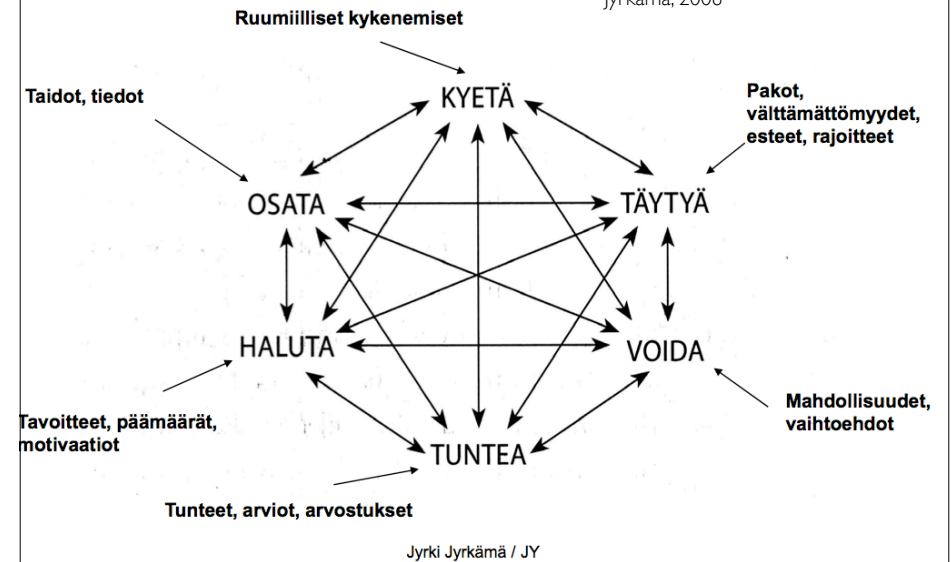
TOIMIJUUDEN KOORDINAATIT

Toimijuus ”ulkoapäin” Jyrkämä, 2008

TOIMIJUUDEN MODALITEETIT

Jyrkämä, 2008

- Kyetä - ruumiillinen kykeneminen
- Osata - taidot
- Haluta - tavoitteet, päämäärät
- Tuntea - tunteet, arvostukset
- Voida - mahdollisuudet
- Täytyä - rajoitteet, pakot